משנה

בֵּיצָה שֶׁנּוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מותר שתֵּאָכֵל בו ביום, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵּאָכֵל עד למחר. ועוד נחלקו בית שמאי ובית הלל, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁאוֹר – בצק שחימוצו קשה המשמש לחמץ עיסות אחרות, חייב לבערו בפסח אם הוא בְּגודל בְּוַיִת, וְחָמֵץ שהוא קל משאור, חייב לבערו רק אם הוא בְּגודל כְּכוֹתֶבֶת – כתמרה, שהיא גדולה מכזית, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים זֶה וָזֶה – שאור וחמץ, חייב עליהם בְּבַיִת. ענין נוסף שנחלקו בו, חֲשׁוּחֵט בו, חַיָּה וְעוֹף בְּיוֹם טוֹב, וחייב לכסות את דמם, אמנם אין לו עפר מוכן לצורך הכיסוי, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים יַחְפּוֹר בְּדֶקֶר – יתד המיועד לחפירה וְיכַסֶּה את הדם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא יִשְׁחוֹט ביום טוב אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה לוֹ עָפָר מוּכָן לצורך הכיסוי מִבְּעוֹד יוֹם כדי שלא יצטרך לחפור ביום טוב. וּמוֹדִים בית הלל שֶׁאִם כבר שָׁחַט ונתחייב במצות כיסוי, שֶׁיַּחְפּוֹר בְּדֶקֶר שמוכן לצורך כך ונעוץ בקרקע מבעוד יום, וְיכַסֶּה את הדם. וכן יכול הוא לכסות באפר כירה שהוסקה מערב יו"ט, משום שֶׁאֵפֶר כִּירָה מוּכָן הוּא ואין איסור מוקצה בדבר:

* * *

גמרא

הגמרא מבררת את דברי המשנה בביצה שנולדה ביו"ט שנחלקו בה בית שמאי ובית הלל: בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן נחלקו, אִילֵימָא – אם נאמר שמדובר בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְאַבְילָה, שעומדת להישחט ולהאכל בעצמה, מַאי טַעְמַיְיהוּ – מה טעמם דְּבֵית הִלֵּל שאסרו לאכול את הביצה, הרי יכול בכל רגע לשחוט את התרנגולת ולאוכלה עם ביצתה, ואם כן, הביצה שנולדה אוּכְלָא דְּאִפְּרָת הוּא – אוכל שנפרד מן האוכל ואינו מוקצה. אֶלָּא תאמר שמדובר בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים ולא לשחיטה, שוב יהיה קשה, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי המתירים לאוכלה, והרי מוּקְצֶה הִיא הביצה, כיון שיצאה מן התרנגולת שהיא עצמה מוקצה משום שאינה עומדת לאכילה. מקשה הגמרא על המקשן: וּמַאי קוּשְׁיָא שהקשת מדוע התירו בית שמאי, דִּלְמָא בֵּית שַׁמַּאי לְיתְ לְהוּ – אינם סוברים את איסור מוּקְצֶה, כשם שהתיר רבי שמעון מותר השמן שבנר ולא אסר משום מוקצה. מבארת הגמרא את כוונת המקשן: קָא סָלְקָא דַּעְתִּין – סברנו בקושיא זו שֶׁאֲפִילּוּ מַאן דְּשָׁרֵי – המתיר בְּמוּקְצֶה ואינו אוסרו בשבת וביום טוב, אבל בְּנוֹלָד אָסַר, משום ש'נולד' חמור יותר, שאמנם במוקצה סובר ר' שמעון שאין אדם מקצה ומסיר מדעתו דבר שראוי לשימושו, אבל 'נולד' שלא היה קיים, אין האדם יודע עליו ואין דעתו עליו ואסור. ולכן עומדת הקושיא במקומה, שאם מדובר בתרנגולת העומדת לגדל ביצים, מַאי טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית שַׁמַּאי שמתירים לאוכלה ביום טוב.

הגמרא מביאה ביאור בדעת בית שמאי: אָמַר רַב נַחְמָן, לְעוֹלָם מדובר בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים ולא קשה מדוע התירו בית שמאי בנולד, כיון דמאן דְּאִית לֵיהּ איסור מוּקְצֶה, אִית לֵיהּ איסור נוֹלָד, ומאן דְּלֵית לֵיהּ מוּקְצֶה לֵית לֵיהּ נוֹלָד, ולכן בֵּית שַׁמַּאי שמתירים ביצה זו סוברים כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, המיקל בנולד כבמוקצה, וּבֵית הִלֵּל שאוסרים נולד, כְּרַבִּי יְהוּדָה המחמיר במוקצה ובנולד. מקשה הגמרא על דברי רב נחמן: וּמִי אָמַר רַב נַחְמָן הָכִי שבית הלל סוברים כרבי יהודה, וְהָתַנְיָן במסכת שבת, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים מַגְבִּיהִין מֵעַל הַשֻּׁלְחָן עֲצָמוֹת שאינן ראויות לאכילה וּקְלִיפִּין, ואין איסור בטלטולם, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אסור לטלטל את העצמות והקליפין בדרך הגבהה, אלא מְסַלֵּק אֶת הַמַּבָּלָא כּוּלָּהּ – המשטח העליון של השלחן, שהוא נחשב כלי ואינו מוקצה וּמְנַעֲרָהּ מן העצמות והקליפין, וְאָמַר רַב נַחְמָן שם על דברי המשנה, אָנוּ אֵין לָנוּ – אין אנו גורסים גירסא זו במשנה, אֶלָּא שמעתי מרבותי שיש להפך את השיטות, בֵּית שַׁמַּאי מחמירים ואוסרים לטלטל את העצמות, שסוברים כְּרַבִּי יְהוּדָה שאוסר מוקצה, וּבֵית הִלֵּל הם שהתירו לטלטל אותם, משום שסוברים כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שמיקל במוקצה, ואם כן רב נחמן בסוגייתנו שאמר לבית שמאי אין איסור מוקצה, סותר את דברי עצמו במסכת שבת. מתרצת הגמרא: אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן – יכול רב נחמן ליישב לך שאין סתירה בדבר, שיש לחלק ולומר שדווקא לִגַּבֵּי מוקצה בְּשַׁבָּת, דְּתָם לָן תַּנָּא – שמצינו סתם משנה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן שמיקל במוקצה, דְּתָנַן במסכת שבת מְחַתְּכִין אֶת הַדִּלּוּעִין התלושים לִפְנֵי הַבְּהֵמָה, וְאֶת הַנְּבֵלָה שנתנבלה בשבת לִפְנֵי הַכְּלָבִים ואף שבכניסת יום השבת לא היתה עומדת לכלבים, מותר, וזה בודאי כדעת רבי שמעון דלית ליה מוקצה, לכך מוֹזְקִים לָהּ – מעמיד רב נחמן לְבֵית הִלֵּל במשנה של 'עצמות וקליפין' שעוסקת בשבת, שהם סוברים כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כדי שתהא דעת בית הלל, שהלכה כמותם, כרבי שמעון, שסתם משנה בהלכות שבת כדעתו, אֲבָל

אגרות קודש

ב"ה, כ"ט אד"ש, תשי"ז

ברוקלין.

ברכה ושלום!

זה מזמן נתקבל מכתבה, בו כותבת אשר למרות שקשה הדבר בכל זה תמשיך להתעסק בעניני נשי ובנות חב"ד, ולה' הישועה.

ונעם לי לקרות את זה, ותקותי חזקה שלא רק תקיים התחלת מכתבה, ז. א. ע"ד התעסקותה, אלא שיתקיים ג"כ הסיום, לה' הישועה, ותראה פרי טוב בעמלה בזה, אשר נוסף על הסיפוק נפשי ממה שרואים הצלחת הפעולות, יביא זה גם כן לחיזוק השפעתה על הידידות ומכרותי' שגם הן תוסיפנה בפעולות במסגרת נשי ובנות חב"ד, והרי זוהי דרישת וגם הכרח השעה, וכל המוסיף הרי זה משובח.

ובפרט ימים אלו שנמצאים אנו בין ימי הפורים והפסח, שבשניהם נשים צדקיות שבאותו הזמן היו הפעילות בזה.

בברכה להצלחה בעבודתה מתוך בריאות הנכונה ושמחה ולבשו"ט.

גֵּבִי מוקצה בְּיוֹם טוֹב, דְּסָתָם לָן תַּנָּא – שמצאנו בו סתם משנה כְּרַבִּי יְהוּדָה שאוסר מוקצה, דִּתְנַן אֵין מְבַקְּעִין עֵצִים להיסק מִן הַקּוֹרוֹת הסדורות זו על גב זו בקרקע ועומדות לבנין, וְלֹא מִן הַקּוֹרָה שֶׁנִּשְׁבְּרָה בְּיוֹם טוֹב, שאף שאחר שנשברה שוב אינה ראויה לבנין ועומדת להיסק, כיון שבכניסת היום לא היתה עומדת לכך הרי היא מוקצה, ונמצא שנפסקה הלכה ביום טוב כרבי יהודה, על כן מוֹקִים לָהּ – מעמיד רב נחמן במשנתינו לְבֵית הִלֵּל שאסרו לאכול את הביצה בו ביום, כְּרַבִּי יְהוּדָה שאוסר מוקצה.

מקשה הגמרא: מַכְּדֵי מַאן סָתְמֵיהּ לְמַתְנִיתִין – מי קבע איזו דעה במשנה תהא שנויה ב׳סתם׳ ללא שם אומרה, רַבִּי שהוא סידר המשניות, וכשרצה להכריע כדברי תנא מסוים, לא הזכיר שמו כדי שינהגו כמותו ולא יחשבוהו לדעת יחיד, מַאי שְׁנָא בְּשַׁבָּת דְּסָתָם לָן – מה שונה שבת שבה הוא סתם להקל במוקצה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, וּמַאי שְׁנָא בְּיוֹם טוֹב דְּסָתָם לָן – ומה שונה יום טוב שבו הוא סתם להחמיר במוקצה כְּרַבִּי יְהוּדָה, כלומר, מה הטעם לחלק להלכה בין שבת ויו״ט לענין מוקצה. מתרצת הגמרא: אָמְרֵי – תירצו על כך בני הישיבה, שַׁבָּת דְּחָמִירָא – חמורה היא על בני אדם, שהרי לא הותרה בה מלאכה לצורך אוכל נפש, וְלכן לֹא אָתֵי לְזַלְזוֹלֵי בָּהּ גם אם נקל בה בדיני מוקצה, ולא יבואו להקל בה קולות נוספות, על כן סָתָם לָן רבי כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן דְּמֵיקַל במוקצה, אבל יוֹם טוֹב דְּקִיל – קל הוא על בני אדם מאחר ועושים בו כל המלאכות שלצורך אוכל נפש, וְאָתֵי לְזַלְזוֹלֵי בֵּיהּ – יבואו לזלזל בו ולהקל במלאכות האסורות אם יותר להם איסור מוקצה, לכך סָתָם לָן רבי כְּרַבִּי יְהוּדָה דְּמַחְמִיר במוקצה.

הגמרא מקשה על ביאורו של רב נחמן: בְּמַאי אוֹקֵימְתָּא – כיצד העמדת את המשנה, בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, וּמְשׁוּם מוּקְצֶה אסרוה בית הלל, אִי הָכִי – אם כך קשה, אַדְּמַפְלְגֵי – עד שיחלוקו בית שמאי ובית הלל בְּבֵיצָה אם מותרת באכילה, לְפַלְגוּ – יחלוקו בְּתַרְנְגוֹלֶת עצמה העומדת לגדל ביצים וביום טוב החליט לשוחטה, שלבית שמאי המקילים במוקצה ביו״ט תהא מותרת, ולבית הלל תהא אסורה משום מוקצה, כיון שבכניסת החג עמדה לגדל ביצים ולא לאכילה, ולמה הביאו במשנה את המחלוקת רק לענין הביצה. מתרצת הגמרא: אכן גם בתרנגולת עצמה יחלקו בית שמאי ובית הלל, ומה שהביא התנא מחלוקתם לגבי הביצה, זהו כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית שַׁמַּאי שכל כך הקילו כאן דִּבְנוֹלָד שהוא חמור ממוקצה, אפילו הוא שָׁרֵי – מותר. מקשה הגמרא: וְלִפְלוּגֵי בְּתַרְנְגוֹלֶת כדי לְהוֹדִיעֲךָ כֹּחָן דְּבֵית הִלֵּל שכל כך החמירו דִּבְמוּקְצֶה אָסְרֵי, אפילו בזה ולא רק בנולד. וְכִי תֵּימָא – שמא תתרץ, כֹּחַ דְּהַהֵיא עָדִיף – עדיף להשמיענו את דברי המתיר, כיון שדבר גדול הוא להתיר שהרי המתיר צריך לסמוך על שיטתו לגמרי, מה שאין כן להחמיר אפשר גם כשאין הדבר ברור לאיסור, ולכן לא חש התנא ללמדנו את חומרתם של בית הלל בתרנגולת עצמה, עדיין קשה, וְנִפְלוֹג בית שמאי ובית הלל בְּתַרְוַיְיהוּ בתרנגולת ובביצים כאחד, וכך ישמיענו התנא, תַּרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לְגַדֵּל בֵּיצִים, הֵיא וּבֵיצָתָהּ בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים תֵּאָכֵל וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים לֹא תֵּאָכֵל, וכך נדע את כח האוסרים והמתירים כאחד.

הגמרא חוזרת בה ומביאה ביאור אחר במשנה: אֶלָּא אָמַר רַבָּה, לְעוֹלָם המשנה עוסקת בְּתַרְנְגוֹלֶת הָעוֹמֶדֶת לַאֲכִילָה ואין לאוסרה משום מוקצה, שהרי היא עומדת לאכילה, וּבְיוֹם טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת אַחַר הַשַּׁבָּת עֲסָקִינַן, וּמְשׁוּם הָכָנָה אסרו בית הלל לאכול הביצה, וְקָסָבַר – וסובר רַבָּה שכָּל בֵּיצָה דִּמְתַיְלְדָא הָאִידָּנָא – שנולדה היום, מַאֲתְמוֹל גָּמְרָה לָהּ – נגמרה, ואם יאכל הביצה ביו״ט נמצא שהכנת המאכל ליו״ט היתה בשבת שלפניו, וְרַבָּה, שאמר שהאיסור משום הכנה לְמַעֲמִיהּ – לשיטתו הוא, דְּאָמַר רַבָּה, מַאי דִּכְתִיב ׳וְהָיָה בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי וְהֵכִינוּ אֵת אֲשֶׁר יָבִיאוּ׳, והמדובר על הכנה לשבת, ואין הכתוב מדבר על הכנה בידים באפיה ובישול, כי על זה כבר נאמר ׳אֵת אֲשֶׁר תֹּאפוּ אֵפוּ וְאֵת אֲשֶׁר תְּבַשְּׁלוּ בַּשֵּׁלוּ׳, אלא שציותה התורה שיעשו הזמנה בפה ויאמרו מבעוד יום ׳מכאן אני אוכל בשבת׳, ומכאן למדנו שחוֹל מֵכִין לַשַּׁבָּת שהחשיבה התורה את סעודת השבת שתהא מוכנה מבעוד יום ואם לא הזמינה מוקצה היא מדאורייתא, וְכמו כן חוֹל מֵכִין לְיוֹם טוֹב שגם הוא נקרא ׳שבת׳, וְאֵין יוֹם טוֹב מֵכִין לַשַּׁבָּת שלאחריו וְאֵין שַׁבָּת מְכִינָה לְיוֹם טוֹב שאחריה, משום שבכתוב נאמר ׳ביום הששי׳ וסתם יום ששי חול הוא, והיינו שההכנה צריכה להיות מיום חול שלפניהם. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרבה אֶלָּא מַעֲתָּה לפי פירושך יוֹם טוֹב בְּעַלְמָא שאינו אחר השבת תִּשְׁתָּרֵי – ביצה שנולדה בו תהא מותרת, והרי דין המשנה נאמר בכל יום טוב. אמר לו רבה, הטעם שבכל יו״ט אסרו הוא גְּזֵרָה מִשּׁוּם יוֹם טוֹב אַחַר הַשַּׁבָּת שבו אסור משום הכנה. חזר אביי והקשה, שַׁבָּת דְּעַלְמָא שאינה אחר יו״ט תִּשְׁתָּרֵי ביצה שנולדה בה. השיב רבה, גם בזה איסורו הוא גְּזֵרָה מִשּׁוּם שַׁבָּת אַחַר יוֹם טוֹב שאסור משום הכנה. חזר והקשה אביי, וּמִי גָּזְרִינַן – וכי מצינו שניגזור בגלל דין הכנה לאסור גם ביצה שאין בה שום הכנה, וְהָא תַּנְיָא, הַשּׁוֹחֵט אֶת הַתַּרְנְגוֹלֶת ביום טוב, וּמָצָא בָּהּ בֵּיצִים גְּמוּרוֹת – מוכנות לאכילה, מוּתָּרוֹת לְאָכְלָן בְּיוֹם טוֹב, אף אם חל לאחר השבת, וְאִם אִיתָא – אם אכן היו גוזרים בזה היתר משום איסור, לִיגְזוֹר – היה עלינו לאסור את הביצים שמצא במעיה מִשּׁוּם הָנָךְ – מחמת אותם ביצים דְּמִתַּיְלְדָן בְּיוֹמַיְהוּ שלשיטת רבה אסורות מדאורייתא משום הכנה. אָמַר לֵיהּ רבה לאביי, בֵּיצִים גְּמוּרוֹת בְּמֵעֵי אִמָּן, מִילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא הִיא – אינו דבר שכיח למוצאן, וּמִילְתָא דְּלֹא שְׁכִיחָא לֹא גָּזְרוּ בָּהּ רַבָּנָן ולכן מותרות לאכלן ביו״ט, אבל ביצה שנולדה ביו״ט, כיון שהיא דבר שכיח, גזרו לאוסרה משום יו״ט שלאחר השבת.

ביאור אחר במשנה: רַב יוֹסֵף אָמַר, מדובר בתרנגולת העומדת לאכילה, והטעם שביצה שנולדה ביו״ט אסורה לבית הלל הוא, גְּזֵרָה מִשּׁוּם פֵּירוֹת הַנּוֹשְׁרִין מן האילן בשבת ויום טוב, שאסרו חכמים לאוכלם בו ביום, וביצה שנולדה דומה לפירות הנושרים. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יוסף פֵּירוֹת הַנּוֹשְׁרִין מַעֲמָא מַאי – למה אסור לאוכלם בשבת ויום טוב,

---

אגרות קודש

[ניסן תשי״ט?]

... במש״כ בפי׳ אתם נצבים היום גו׳ - אין בזה סתירה כי היו נצבים גו׳ לעברך בברית גו׳ בשעת כניסתן לארץ, ויש בחי׳ זו בכל שנה ושנה והוא ביום ר״ה. וראה לקו״ת ר״פ תבוא.

ובמש״כ מהו חיוב מתנות לאביונים נוסף על מצות הצדקה - פשוט כי מצוה מד״ס הוא לחפש באביונים, ואפילו על העני וכו׳ ולא רק מנהג טוב דצדקה לפני התפלה וכו׳.